

Świątek, Lilianna

Sprawozdanie z Międzynarodowej Konferencji Naukowej poświęconej roli Kościoła Katolickiego na Syberii

---

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 47/2, 229-233

2002

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

SPRAWOZDANIE Z MIĘDZYNARODOWEJ KONFERENCJI NAUKOWEJ POŚWIĘCONEJ ROLI KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO NA SYBERII

Dzięki staraniom Ośrodka Badań Wschodnich, Instytutu Historycznego Uniwersytetu Wrocławskiego, Centrum Duchowości Klaretyńskiej oraz Oddziału Dolnośląskiego Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” w dniach od 26 do 28 czerwca 2001 r. – najpierw we Wrocławiu, a następnie w Krzydlinie Małej – odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa. Jej obrady rozpoczęły uroczystości plenarne w Auli Leopoldyńskiej UW. Powitania licznie zaproszonych gości i uczestników sesji dokonał Przewodniczący Rady Naukowej Ośrodka Badań Wschodnich UW i zarazem kierownik Zakładu Historii Polski i Powszechnej XVI–XVIII w. UW – prof. dr hab. Krystyn Matwijowski. Podziękował on dr. Antoniemu Kuczyńskiemu za trud zorganizowania tego interesującego spotkania. Zauważył, że wybór problematyki konferencji jest nie tylko aktualny, ale i niezmiernie ważny. Podkreślił wielostronne oddziaływanie Kościoła na życie wiernych oraz szczególnie wkład Polaków w rozwój religijny, naukowy, kulturalny i gospodarczy Syberii.

Następnie przemówienie inauguracyjne wygłosił Prorektor ds. Studenckich UW, kierownik Zakładu Nauk Pomocniczych Historii i Archiwistyki – UW prof. dr hab. Rościśław Żerelik. Witając w imieniu kolegium rektorskiego zebranych, wyraził satysfakcję i radość, że ta konferencja odbywa się właśnie na UW, który przygotowuje się do jubileuszu 300-lecia istnienia (w roku 2002). Przypomniął, iż UW powstał aktem z 21 października 1702 r., kiedy to cesarz Leopold I powołał we Wrocławiu pierwszą szkołę wyższą, zwaną od jego imienia Akademią Leopoldyńską. Nawiązał też do wizyty Jana Pawła II na Ukrainie i do postaci arcybiskupa grekokatolickiego Andrzeja Szeptyckiego, który w latach 1920–1923 zabiegał o poparcie dla sprawy ukraińskiej w Rzymie i wspierał działanie ukraińskiego ruchu narodowego. Na zakończenie mówca życzył wszystkim owocnych obrad i przyjemnego pobytu w Krzydlinie Małej.

Pierwszy referat plenarny przedstawił ks. prof. dr hab. Franciszek M. Rosiński (Wrocław). Zajął się on ważnym epizodem życia franciszkanina z Wrocławia (Benedykta Polaka), a mianowicie jego udziałem w poselstwie do Wielkiego Chana. Był on pierwszym znanym polskim podróżnikiem – w latach 1245–1247 towarzyszył Janowi de Plano Carpini (poseł papieża Innocentego IV) w poselstwie do Chana mongolskiego w Karakorum.

Następnie prof. dr hab. Zbigniew J. Wójcik (Muzeum Ziemi w Warszawie) zaprezentował referat: *Józefa Kalinowskiego droga przez Syberię*. Odnalezione źródła umożliwiły mu omówienie zawartych w nich niezwykle interesujących wzmianek, dotyczących aspektów życia codziennego, kultury, obyczajów i religii mieszkańców Syberii, którą przemierzał jego bohater.

Prof. dr hab. Bolesław S. Szostakowicz (Irkuck) scharakteryzował Kościół rzymsko-katolicki w Irkucku – pomnik religijnej i polonijnej przeszłości kraju nad Angarą.

Po zakończeniu części plenarnej w Auli Leopoldyńskiej – uczestnicy sesji zostali przewiezieni do Domu Rekolekcyjnego Misjonarzy Klaretynów w Krzydlinie Małej. Tam następnego dnia (27 czerwca) rano odprawiona została w intencji wiernych Kościoła katolickiego i polskiej diaspory na Syberii msza święta.

Wznowione obrady (27–28 czerwca) prowadzone były w dwóch sekcjach. Prezentację referatów w sekcji pierwszej rozpoczął dr Jan Trynkowski (Warszawa), wystąpieniem poświęconym postaci księdza Elizeusza Głębockiego z Uściługa.

Wystąpienie ks. mgr. Andrieja Maslennikowa SJ (Nowosybirsk) zostało poświęcone historii Kościoła katolickiego na Syberii Zachodniej w latach 1812–1900. Referent zwrócił w nim uwagę słuchaczy na zasięg terytorialny parafii na tym terenie, budowle sakralne i skład narodowy wiernych. Omówił te kwestie na konkretnych przykładach, cytując ciekawy materiał archiwalny.

Mgr Bazyli Chaniewicz (Tomsk) podjął oryginalny temat: *Tomscy katolicy w w kontekście polsko-syberyjskich kontaktów (XVIII–XX w.)*. Do analizy wybrał świadectwa pisane – publicystykę i wspomnienia. Omówił drogi życiowe katolików oraz syberyjskie opisy, zawarte w unikalnych materiałach źródłowych.

Prof. dr hab. Z. J. Wójcik (Muzeum Ziemi w Warszawie) w drugim swoim wystąpieniu zaprezentował postać Józefa Kalinowskiego – tym razem w kręgu przyrodników w Irkucku.

Dr Eugeniusz Niebelski (Lublin) wystąpił z referatem *Księża – pamiętnikarze o zesłaniach duchowieństwa po 1863 roku i o Syberii*. Mówca wyjaśnił termin „pamiętnikarstwo” oraz zaprezentował sylwetki autorów wykorzystanych przez niego materiałów źródłowych. Zwrócił uwagę na walory poznawcze i etyczne przedstawionych źródeł. Oceniał też wiarygodność tych przekazów.

Z kolei dr Irina Nikołajewna Nikulina (Barnaул) wyjaśniła zagadnienia, dotyczące pobytu polskich księży w latach sześćdziesiątych XIX stulecia w Ałtaju. Przedstawiła ona szczegółową analizę i fundamentalne znaczenie ich pionierskiej pracy w tym kraju. Dr A. Kuczyński przedstawił interesujący referat zatytułowany: *Wspomnienia księdza Mikołaja Kulaszyńskiego w Tunki na nowo odczytane*. Dr Anna Maria Stogowska (Archiwum Państwowe w Płocku) omówiła rolę księży – zesłańców na Syberię z guberni płockiej. Ks. prof. dr hab. F. M. Rośniński (Wrocław) wystąpił z drugim referatem: *Misjonarze franciszkańscy na Sachalinie*. Mgr Sergiusz Wincenty Fiel (Tiumeń) przedstawił rolę polskiego kościoła parafialnego w Tiumeniu. Pełniona obecnie przez niego funkcja wiceprezesa ds. Polonii Syberii i Dalekiego Wschodu (Kongres Polaków w Rosji) pozwoliła mu na zaprezentowanie doskonale udokumentowanych materiałów, poświęconych historii i współczesności omawianej problematyki. Dr Nina Andriejewna Jakowlewna (Barnaул) w ciekawy sposób zaprezentowała historię Kościoła katolickiego w Barnaule w początkach XX w.

Część merytoryczną sesji porannej 27 czerwca, w sekcji drugiej, której obradom przewodniczył prof. dr hab. Albin Głowacki (Uniwersytet Łódzki), rozpoczął dr Mariusz Korzeniowski (UMCS). Przedstawił on tekst przygotowany wspólnie z prof. dr. hab. Markiem Mądziakiem *Duchowieństwo rzymsko-katolickie w akcji pomocy uchodźcom polskim na Syberii w latach pierwszej wojny światowej*. Omówił angażowanie księży katolickich do pracy duszpasterskiej i ich pracę na Syberii w lokalnych parafiach. Na konkretnych przykładach przekonywał, że działalność polskich księży – jeńców uchroniła skazanych od demoralizacji, dawała pozytywne rezultaty w postaci zachowania wiary Ojców, nadziei Polaków na powrót do Ojczyzny. Dr Helena Owsiany (Warszawa) zaznajomiła słuchaczy z sytuacją duchownych katolickich, przebywających w więzieniach i na zesłaniu w Imperium Rosyjskim i Rosji Radzieckiej w latach 1914–1921. Mgr Ida Zaikina (Moskwa) zaprezentowała interesujący referat, poświęcony działalności Delegatury PCK w Moskwie na rzecz duchowieństwa katolickiego w łagrach syberyjskich (1926–1937).

Sesję południową (przewodniczący: prof. dr hab. Jerzy Supady – Akademia Medyczna w Łodzi) zainauguowało wystąpienie ks. prof. dr. hab. Romana Dzwonkowskiego SAC (KUL) na temat: *Księża katolicy w łagrach syberyjskich – misja do spełnienia*.

Prof. dr hab. Albin Głowacki (Uniwersytet Łódzki) wygłosił referat *Związek Patriotów Polskich w ZSRR wobec spraw wiary i religii*. Rozpoczął od przedstawienia politycznych uwarunkowań działalności ZPP w latach II wojny światowej. Następnie wskazał, w jakim zakresie problematyka religii znalazła odbicie w oficjalnych dokumentach instancji ZPP szczebla centralnego i terenowego. Bodaj najwięcej uwagi poświęcił na ukazanie przykładów obecności elementów życia religijnego w pracy dydaktycznej i wychowawczej placówek oświatowo-opiekuńczych dla dzieci w ZSRR.

Dr Jerzy Grabiński (Warszawa) podjął się prezentacji oryginalnego tematu *Od Archangielska do Irkucka. Martyrologium duchowieństwa białoruskiego w XX w.*

Mgr Przemysław Nagel (Kraków) – przedstawił *Życie religijne Polaków w Kazachstanie w latach 1939–1945*. Wystąpienie dr. Aleksandra Srebrakowskiego (UWr) dotyczyło problematyki życia religijnego polskich zesłańców w latach drugiej wojny światowej. Podkreślił, że świeccy przejmowali rolę księży, zaś szczególnie silnie kultywowały swoje wyznanie kobiety.

Dr Małgorzata Ruchniewicz (Uniwersytet Wrocławski) omówiła rolę wiary w przetrwaniu na zesłaniu i w obozach. Wiele uwagi poświęciła postępującej dehumanizacji życia polskich łagierników i zesłańców.

W sesji wieczornej, której przewodniczył ks. prof. dr hab. Roman Dzwonkowski (KUL), pierwszy referat zaprezentował prof. dr hab. J. Supady (Akademia Medyczna w Łodzi). Mówił on na temat: *Posługi religijne księży więzionych w łagrach sowieckich*. Rozpoczął od przedstawienia prowadzonej przez

nich pracy duszpasterskiej (na tle warunków panujących na Syberii). Wspomniał również o gromadzonych przez księży materiałach etnograficzno-antropologicznych.

Mgr Olga Podborska (Krasnojarsk) przedstawiła krótką informację o materiałach archiwalnych na temat pobytu ks. Waltera Ciszka SJ w łagrach ZSRR.

Wspólne obrady sekcji w dniu 28 czerwca prowadził dr Mieczysław Trojan (Uniwersytet Wrocławski). Rozpoczął je mgr B. Chaniewicz (Tomsk), prezentując referat poświęcony katolickiej społeczności Tomaska w drugiej połowie XIX w. i postaci księdza Walerego Gromadzkiego.

Prof. dr hab. B. Szostakowicz (Irkuck) w swoim kolejnym wystąpieniu omówił nieznane dokumenty archiwalne o księdzu Krzysztofie Maria Szwer-mickim, proboszczu parafii katolickiej w Irkucku. W skrócie przedstawił jego losy (w 1832 r. założył habit zakonny marianów) i aktywną działalność polityczną, która doprowadziła go do skazania na bezterminową katorgę na Syberii, zamienioną na zamieszkanie w guberni irkuckiej pod dozorem policyjnym. Wspomniał też, że od października 1856 r. pełnił on obowiązki proboszcza irkuckiego. Nie pominął również informacji o mianowaniu go misjonarzem apostołskim całej Syberii przez papieża Leona XIII.

Mgr Adrianna Kurowska (Uniwersytet Wrocławski) zaprezentowała losy franciszkanina Maurusa Klugi i jego misyjną posługę na Syberii i w Charbinie. Rozpoczęła od ukazania jego działalności misyjnej zapoczątkowanej w 1912 r. w Chinach. Swoją posługą kapłańską objął on ludność zamieszkującą tereny północnej Syberii. Referentka zwróciła uwagę na unikalną korespondencję, jaka zachowała się z tych lat. Nie pominęła też wyjazdu Maurusa Klugi do Włady-wostoka – gdzie miał zorganizować seminarium dla chłopców.

Mgr Renata Oplakańska (Abakan) scharakteryzowała działalność Kościoła katolickiego, jako czynnika integracji polskiej diaspory na Syberii w pierwszej połowie XIX w.

Mgr Lilianna Świątek (Uniwersytet Łódzki) przedstawiła problematykę religijną, zamieszczoną w zesłańczym dzienniku Marii Duniec. Zauważyła, że ma on bezcenną wartość dla badaczy skomplikowanych losów obywateli polskich po 17 września 1939 r. Opiswane w nim wydarzenia były bowiem odnotowywane na bieżąco, a nie po upływie wielu lat, kiedy to pamięć ludzka bywa zazwyczaj zawodna.

Dr Daniel Boćkowski (Warszawa) omówił trudną rolę matki na zesłaniu, jako przedłużenie opieki duchowej i duszpasterskiej. Na konkretnych przykładach przekonywał, że wiara w Boga była dla zesłańców otuchą, pociechą, nadzieją na odmianę losu i duchowym ukojeniem.

Mgr Agata Wiśniewska (Warszawa) przedstawiła tożsamość narodową mieszkańców Wierszyny na Syberii na podstawie niezwykle interesującego materiału etnograficznego. W swoim wystąpieniu skupiła się na dwóch aspektach: roli i znaczeniu Kościoła oraz wyznania katolickiego.

Referat mgr. Marka Koprowskiego (Częstochowa) nosił tytuł: *Parafia katolicka w Błagowieszczeńsku*.

Dr Marcin Soska (Warszawa) scharakteryzował odradzanie się Kościoła katolickiego w Wierszynie, Usolu Syberyjskim i Angarsku. Pobyt na tych terenach w roli katechety pozwolił mu na wzbogacenie swojego wystąpienia unikalnymi materiałami zdjęciowymi.

Mgr Anna Czerwonka (Bijsk) zaprezentowała sytuację Kościoła na Syberii – na podstawie parafii w Bijsku. Parafia formalnie została zarejestrowana tam dopiero w 1998 r. W tym samym roku odrodziła się struktura Kościoła katolickiego. Zauważyła, iż owa parafia – to nie tylko obszar tego miasta, ale również tereny położone w promieniu ok. 200 km od Bijska. Obejmuje ona zaledwie ok. 30 osób, które systematycznie uczęszczają do kościoła.

Jako ostatni wystąpił Jerzy Badura (Krasnojarsk), prezentując informacje o Kościele w Krasnojarskim Kraju. Stwierdził on m.in., że w latach 1992–2000 powstało 40 wspólnot parafialnych, z których tylko 29 ma udokumentowaną działalność.

Po zakończeniu obrad każdej z sesji słuchacze mieli możliwość udziału w dyskusji na podjęte przez referentów tematy.

Swoją obecnością zaszczycił obrady prof. dr hab. Józef Łukaszewicz (były rektor Uniwersytetu Wrocławskiego). Z uznaniem wypowiadał się o zasadności zorganizowania tego spotkania.

Uczestnicy spotkania postanowili skierować na ręce Ojca Świętego list o następującej treści:

„Jego Świątobliwość Ojciec Święty Jan Paweł II.

W dniach historycznej pielgrzymki Ojca Świętego na Ukrainę odbywała się na Uniwersytecie Wrocławskim i w Centrum Duchowości Klaretyńskiej w Krzydlinie Małej pod Wrocławiem – międzynarodowa konferencja naukowa pod nazwą «Kościół katolicki na Syberii. Historia – teraźniejszość – przyszłość».

Uczestnicy sesji składają Ojcu Świętemu wyrazy najgłębszego szacunku i oddania, wielkiej radości z braterskiego spotkania z Kościołami i ludźmi bliskiej naszemu sercu Ukrainy, a także nadziei, że również mieszkańcy Rosji, a w szczególności Syberii doczekają się pielgrzymki Ojca Świętego do ich kraju. Zapewniamy Ojca Świętego o naszej gorącej modlitwie w intencji pojednania narodów i wszystkich ludzi wierzących w Chrystusa”.

Podsumowania trzydniowych obrad dokonał dr A. Kuczyński. Podziękował on zebrany za udział w sesji – pierwszej na ten temat po czasach PRL, pierwszej w stosunkach polsko-syberyjskich. Poinformował, iż zgłoszono 47 referatów, zaś wygłoszono 40. Wśród zaproszonych byli historycy, etnografowie, antropologowie kultury i katecheci. Materiały ze spotkania zostaną opublikowane w specjalnym wydawnictwie.